

PEDAGOGIK PSIXOLOGIYA YO'NALISHINING BOSHQA PSIXOLOGIYA YO'NALISHLARIDAN FARQI

Raximberdiyeva Mehriniso Xosilbek qizi

Ajiniyoz nomidagi NDPIning Pedagogika
fakulteti Psixologiya talim yonalishi 2-Z guruh talabasi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15796593>

Annotatsiya. Mazkur maqolada pedagogik psixologiya fanining mohiyati, tadqiqot ob'ekti va predmeti yoritilib, uni boshqa psixologiya yo'nalishlari - umumiy psixologiya, ijtimoiy psixologiya, klinik psixologiya, yosh davrlar psixologiyasi bilan solishtirish orqali farqlari ochib berilgan. Shuningdek, pedagogik psixologiyaning amaliy ahamiyati, o'quvchilarning shaxsiy va kognitiv rivojlanishida tutgan o'rni haqida ilmiy asoslangan fikrlar keltiriladi.

Kalit so'zlar: pedagogik psixologiya, ta'lim jarayoni, o'qituvchi-shogird munosabatlari, umumiy psixologiya, ijtimoiy psixologiya, amaliy psixologiya.

DIFFERENCE OF PEDAGOGICAL PSYCHOLOGY FROM OTHER PSYCHOLOGICAL DIRECTIONS

Abstract. This article illuminates the essence, research object, and subject of pedagogical psychology, revealing its differences through comparison with other psychological fields - general psychology, social psychology, clinical psychology, and developmental psychology.

Also, scientifically based opinions are presented on the practical significance of pedagogical psychology, its role in the personal and cognitive development of students.

Keywords: pedagogical psychology, educational process, teacher-student relationships, general psychology, social psychology, applied psychology.

ОТЛИЧИЕ НАПРАВЛЕНИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПСИХОЛОГИИ ОТ ДРУГИХ НАПРАВЛЕНИЙ ПСИХОЛОГИИ

Аннотация. В данной статье освещается сущность, объект и предмет исследования педагогической психологии, раскрываются ее отличия путем сравнения с другими направлениями психологии - общей психологией, социальной психологией, клинической психологией, психологией возрастных периодов. Также приводятся научно обоснованные мнения о практической значимости педагогической психологии, ее роли в личностном и когнитивном развитии учащихся.

Ключевые слова: педагогическая психология, образовательный процесс, отношения учитель-ученик, общая психология, социальная психология, прикладная психология.

Psixologiya fanining turli yo'nalishlari inson psixikasining har tomonlama tadqiq etilishiga xizmat qiladi. Bu yo'nalishlar ichida pedagogik psixologiya alohida ahamiyatga ega bo'lib, u insonning ta'lim olish jarayonidagi psixik holatlari, o'zgarishlari, rivojlanish bosqichlarini o'rganadi. Ushbu maqolada pedagogik psixologiyaning boshqa psixologik yo'nalishlardan qanday farqlanishi, uning o'ziga xos jihatlari tahlil qilinadi.

Pedagogik psixologiya — ta'lim va tarbiya jarayonlarida ishtirok etuvchi shaxslarning (o'quvchi, talabalar, o'qituvchilar) psixik rivojlanishini, o'quv faoliyatidagi motivatsiyani, e'tibor, xotira, tafakkur, emotsiyalarni va ularning o'zgarishini o'rganuvchi fan sohasidir. Uning asosiy vazifasi — o'quv jarayonining psixologik mexanizmlarini ochib berish, shaxsni rivojlantirishga qaratilgan ta'lim muhitini shakllantirishdir [2].

Bu yo'nalish asosan ikki asosiy yo'nalishda tadqiqot olib boradi:

Ta'lim jarayonining psixologik asoslari

Shaxsning rivojlanish bosqichlari va o'qitish samaradorligi

Umumiy psixologiyadan farqi: Umumiy psixologiya inson psixikasining umumiy qonuniyatlarini o'rganadi: his-tuyg'ular, idrok, xotira, fikrlash, iroda kabi asosiy psixik jarayonlar tahlili bilan shug'ullanadi. Biroq bu o'rganish abstrakt holatda olib boriladi.

Pedagogik psixologiya esa bu jarayonlarni aynan o'quvchi va o'quv jarayoni kontekstida tahlil qiladi, ya'ni:

Bilim olishga bo'lgan motivatsiyani

Yod olish uslublarini

Darsda ishtirok etishdagi psixologik omillarni o'rganadi

Ijtimoiy psixologiyadan farqi: Ijtimoiy psixologiya odamlarning jamiyatdagi xatti-harakatlarini, guruhlararo munosabatlarni va shaxs-guruh o'rtasidagi psixologik mexanizmlarni o'rganadi. Pedagogik psixologiya esa ta'lim kontekstidagi ijtimoiy-psixologik omillar (sinf ichidagi munosabatlar, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi interaktsiya) ni ko'proq chuqur o'rganadi.

Klinik psixologiyadan farqi: Klinik psixologiya ruhiy kasalliklar, nevrozlar, psixozlar, emotsional buzilishlarni aniqlash va korreksiya qilish bilan shug'ullanadi. Pedagogik psixologiyada esa asosiy diqqat psixik rivojlanishdagi individual farqlar, o'qitish metodikasi va shaxs shakllanishiga qaratilgan. Klinik yondashuvdan farqli ravishda, bu yo'nalish sog'lom bolalarning rivojlanishini o'rganadi.

Pedagogik psixologiya o'qituvchilarga quyidagi yo'nalishlarda yordam beradi:

Har bir o'quvchining o'ziga xos psixologik tipini aniqlash

Mos metod va yondashuvlarni tanlash

Shaxsiy yondashuv asosida individual ta'lim yo'llarini ishlab chiqish. O'quv muammolarini aniqlab, ularni psixologik yondashuv bilan hal qilish XXI asrda psixologiya fani chuqur integratsiyalashgan tizimga aylandi. Unga tegishli bo'lgan har bir yo'nalish insonning turli psixik holatlari, xatti-harakatlari, rivojlanish bosqichlari yoki psixologik muammolarini tahlil qilish bilan shug'ullanadi. Shular orasida pedagogik psixologiya o'zining aniq yo'naltirilgan ob'ekti va predmeti bilan ajralib turadi.

U ta'lim-tarbiya jarayonida ishtirok etayotgan shaxslarning — asosan o'quvchilarning psixik rivojlanish qonuniyatlarini, shaxsiy xususiyatlarini va o'qitish metodlarining psixologik asoslarini o'rganadi [1]. Pedagogik psixologiya boshqa psixologik yo'nalishlarga nisbatan ko'proq amaliy xarakterga ega bo'lib, ta'lim tizimidagi mavjud psixologik muammolarni hal qilishga qaratilgan. Umumiy psixologiya inson psixikasining umumiy qonuniyatlarini o'rganadi: sezgi, idrok, xotira, fikrlash, emotsiya va iroda kabi psixik jarayonlar bu yo'nalishning markaziy ob'ekti hisoblanadi. Biroq, bu jarayonlar har qanday kontekstdan holi holda — ya'ni abstrakt tarzda o'rganiladi [3].

Pedagogik psixologiya esa aynan ta'lim jarayonida yuz beradigan psixik holatlarni — o'quv motivatsiyasi, bilimni idrok etish, o'quvchi faoliyatining shakllanishi kabi jarayonlarni chuqur tahlil qiladi. Masalan, bilim olishdagi qiyinchiliklar, darsga bo'lgan qiziqish, individual yondashuv kabi muammolarni aniqlab, yechimlar taklif etadi [4] Ijtimoiy psixologiya shaxs va jamiyat o'rtasidagi munosabatlarni, guruhlararo munosabatlarni, ijtimoiy ong va kommunikatsiyalarni o'rganadi [5]. Bu yo'nalish jamiyatdagi inson xatti-harakatlarini tushuntirishga xizmat qiladi. Pedagogik psixologiya esa bu munosabatlarni ta'lim muhiti kontekstida o'rganadi.

Masalan, sinfdagi ijtimoiy rollar, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro ta'sir, guruhdagi liderlik, emotsional muhit va jamoaviy o'qish samaradorligi kabi masalalar bu yo'nalish doirasida tahlil qilinadi [6]. Klinik psixologiya ruhiy buzilishlar, psixopatologik holatlar, nevrozlar va ularning korreksiyasi bilan shug'ullanadi [7]. Uning maqsadi — psixik salomatlikni tiklashdir. Pedagogik psixologiya esa asosan sog'lom bolalar va yoshlarda uchraydigan o'qish, eslab qolish, tafakkur qilishdagi qiyinchiliklarni o'rganadi va pedagogik vositalar orqali ularni bartaraf etishga yordam beradi. Boshqacha aytganda, bu yo'nalish diagnostika emas, rivojlantiruvchi ta'sir orqali ishlaydi [8]. Rivojlanish psixologiyasi insonning ontogenez davomida (chaqaloqlikdan qarilikgacha) yuz beradigan o'zgarishlarini o'rganadi [9].

Pedagogik psixologiya esa rivojlanishning muayyan bosqichlariga, ayniqsa maktabgacha, maktab va talabalik davrlariga e'tibor qaratadi. Bu davrlardagi rivojlanishning psixologik qonuniyatlarini ta'lim jarayonida hisobga oladi.

Amaliy ahamiyati:

Pedagogik psixologiya amaliyotda quyidagi vazifalarni bajarishga yordam beradi:

O'quvchilarning psixologik xususiyatlarini aniqlash va tahlil qilish;

Individual yondashuvni ta'minlovchi metodlarni tanlash;

Pedagogik kommunikatsiyani rivojlantirish;

Ta'lim samaradorligini oshirish uchun muhit yaratish [10].

Shuningdek, pedagogik psixologiyaning korreksion, diagnostik va maslahat berish funksiyalari mavjud bo'lib, ular o'quv muhitini psixologik jihatdan qulay qilishga qaratilgan. Pedagogik psixologiya boshqa psixologik yo'nalishlardan aynan ta'limga yo'naltirilganligi, shaxsning psixik rivojlanishiga qaratilgan amaliy ishlanmalari bilan ajralib turadi. U o'z oldiga nafaqat nazariy, balki muayyan muammolarni yechishga qaratilgan amaliy maqsadlarni ham qo'yadi. Shu sababli, bugungi kunda pedagogik psixologiya nafaqat ilmiy fan, balki ta'lim sohasida amaliy faoliyat yuritayotgan o'qituvchilar, psixologlar va metodistlar uchun ham muhim metodologik asos bo'lib xizmat qilmoqda. Xulosa qilib aytganda, pedagogik psixologiya psixologiya fanining muhim tarmoqlaridan biri bo'lib, o'qitish va tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishda katta ahamiyatga ega. U umumiy yoki klinik psixologiyadan farqli o'laroq, bilim olish va rivojlanish jarayonidagi psixologik omillarni tahlil qiladi. Bu esa o'qituvchilar, psixologlar va ta'lim tizimi mutaxassislariga samarali yondashuvlarni ishlab chiqishda muhim asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov, O. (2019). Pedagogik va yosh psixologiyasi. Toshkent: O'qituvchi.
2. Ayupova, R.M. (2020). Psixologiya asoslari. Toshkent: Fan va texnologiya.
3. Nemov, R.S. (2001). Psixologiya: Darslik. Moskva: VLADOS.
4. Muxamedrakhimov, R.J. (2022). Pedagogik psixologiya asoslari. Toshkent: TDPU nashriyoti.
5. Ananyev, B.G. (1980). Chelovek kak predmet poznaniya. Moskva: Nauka.
6. Sharipova, M. (2021). Ijtimoiy psixologiya asoslari. Samarqand: Zarafshon.
7. Sultonov, T. (2017). Klinik psixologiya. Toshkent: Yangi asr avlodi.
8. Yusupova, Z. (2018). Psixologik maslahat berish. Toshkent: Fan.
9. Elkonin, D.B. (1971). Psixologiya razvitiya rebenka. Moskva: Prosveshchenie.
10. Raxmatullaeva, S. (2022). Ta'lim psixologiyasi. Nukus: NDPI.